

Szárnyalás hollóval, fecskével, angyallal

Lássuk csak a XXI. századot, mit adott nekünk, magyar betűolvasó-betűvető népségnek! Ez a század fiatalka még, drágámnak pelyhedzik a bajsza, és mutál a hangja, de azért a magyar irodalomban is tudott meglepetéseket hozni. Mint Ambrus Lajos *Eldorádóját*, amit nagy szívfájdalmamra listámra mégsem vehettem fel, hiszen 2009-ben, amikor szinte berobbant, s a reveláció erejével hatott, valójában egy húsz évvel korábbi megjelenést ismételt meg, ezúttal méltó köntösben.

Nos tehát: nagy lélegzettel nekiindultam, és írtam egy hosszú-hosszú bevezetőt arról, miféle irodalmi tendenciákat mutat ez a mutáló-korszak, a posztmodern végét vizionáltam benne, amit szeretünk és gyűlölünk, amit sokan használunk is helyel-közzel. Aztán pedig felvázoltam az új kultúra irányát, amit az „igenek és nemek” kultúrájának neveztem el, mert újra felhúz határokat egymástól elkülönülő dolgok között. Végül terjedelmi okokból egy az egyben kihúztam ezt a vázlatot. Nem sajnálom. Ami szép és jó, az nem azért lesz széppé és jóvá számunkra, mert posztmodern, vagy nem; mert ebbe a táborba illik inkább, vagy a másikba. Sőt, a legnagyobb kritikusi erények között mégiscsak odaszámlálják a nyitottság, az előítéletmentes befogadás lehetőségét.

1. Az idő hollót játszik

Kicsit beleborzongtam, amikor végigsoroltam kedvenc kortárs magyar köteteim címeit. Mintha megtalálnánk azt a bizonyos hazát a magasban: madarak és repülni kész angyalok szállnak az idővel. Szilágyi István monumentális műve, a *Hollóidő* pedig nem is jár be kontinenseket, és nem ölel fel többgenerációs történelmi távlatot. Főhőse, Tentás a reveki templomtoronyból, máskor csak a parókia padlásáról válik egy zord korszak krónikásává. A törökdúlás idején járunk egy majdnem valóságos helyen, egy korban, amit szinte érzünk csontjainkban s a közös tudásunkban, a kollektív emlékezetben.

A két könyvre osztott regény első darabjában Terebi Lukács tiszteletes úr elrablása és kiszabadításának története felidézi azokat a tépelődéseket, amik

JAKAB-KÖVES GYOPÁRKA (1971) Szombathelyen élő író.

török koron túl, diktatúrákon innen minden közösség túlélésének alapvető dilemmái. Az ösztönös élni akarás, a hitvallásosság, az egyéni felelősség kérdései úgy forognak, mint maga a kor gondolkozása szerint a fátum. A *Hollóidő*ben az idő képlékeny. Hiába a térbeli és kulturális konkretizálás, tér, idő, cselekmény kicsúszik ujjaink közül az állandó elbizonytalanítás miatt. Sokáig azt hittem, bizonyosan tudom és értem, hogy a szereplők úgy-ahogy, legalább ötletükben azonosíthatók nagy reformátori örökségünk ismert alakjaival, a Ráckeven élt, s életében többször török fogságot elszenvedett Szegedi Kiss István prédikátorral, szuperintendenssel, valamint tanítványával, emlékirójával, Skarica Mátéval. Alig valami erősített meg ebben, csupán a kollektív tudás, előttem állt Szegedi Kis István terebélyes alakja, kerek arca, s azonnal felidéztem Tentás-Skarica Máté ismert énekeskönyvi versét. Ám rá kellett kérdeznem: tényleg így van? Az elbizonytalanodás azonnal megérkezett, és kérdések tömkelegét hozta felszínre. Ami egyik célja is lehet a *Hollóidő*nek: újabb és újabb diskurzusba kerülni a szereplőkkel, a hosszú oldalakon át hömpölygő elméleti vitákkal, egyáltalán, rákérdezni mindenre, amit eddig biztosnak hittünk közös, kollektív emlékezetünk és tudásunk szerint.

Mindezt megerősíti a második könyv, a *Csontkorsók* narratívája, ami többes szám első személyben, a „mi” hangján mesél egy szerteágazó történetet túl Reveken. Mint az egykori pikareszk-regényekben, ez már nem az esszéregény világa. A közös legénysors egy gombócban görög le egy fátumszerű lejtőn, amit annak idején Tentás álmaiban látott. A nagypolitikába, a háborúba beletorkoló cselekmény csúcspontja egy szimbolikus, festményszerű jelent. Ha eddig még féltünk volna a barokk jelzőtől, a nagyjelenet leírásakor elkerülhetetlen. A három hatalmas koponyahegy, ami szabályosan, matematikailag kiszámítva készül illusztris urak tekintetétől kísérvé, egészen pontosan háromezer koponyát kell számláljon. Végül Tentás – vagy nem ő? – felteszi apjának, mesterének, a kisiklott életű garabonciásnak, Fortuna Illésnek a koponyáját a csúcsra (vagy mégsem róla volt szó?). Többszörösen egymásba kapcsolódó és egymást megerősítve kapaszkodó jelezések és jelzésrendszerek állnak össze egy nagy allegóriává, amelynek mégiscsak egyik olvasata a fölösleges halál groteszk tragikumuma, a nemzetekkel játszó hatalom vagy történelem, vagy Gondviselő furcsa humora és a nemzethalál látomása. De mikor mindezt kimondtuk, már el is felejthetjük, hiszen a *Hollóidő*vel kapcsolatban szinte minden kijelentés bizonytalan és dülékeny, mint a koponyákból épített, vérrel összemaszatolt gúllák. De hát hogy is ne lenne így, hiszen a képsíkok csúsztatása, a sokismeretlenes narratíva mind azt hivatott jelezni, hogy a történelem vagy az idő, vagy egyáltalán a valóság körülöttünk csak pászmákban fogható meg. Képtelenség a biztos ábrázolás, és képtelenség a teljes bizonyosság. És ebben Szilágyi István nagyon is kálomista maradt, hiszen tudjuk: mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre...

A *Hollóidő* az utolsó nagy posztmodern alkotásnak tűnik, noha Szilágyi Istvánt nem lehet belekényszeríteni ebbe a skatulyába. Ez a barokkosan burjánzó regény egy nyelvi remekmű, ami a végsőkéig megdolgoztatja olvasóját, miköz-

ben teljesen új, „archaikus” nyelvet teremt, hihetetlen alkotóerővel. (Szilágyi István: *Hollóidő*. Magvető, 2001.)

2. Ordas idő

Kontra Ferenc tetralógiája *Idegen* címmel 2013 óta egy kötetben olvasható. A délvidéki ihletésű négy regény legkatartikusabb darabja a *Farkasok órája*. A drávaszögi kollektív történetektől a kamasz fiú önmagára találásán át, a kisebbségi léttel szembesülő felnőtt fiatal férfi történetéig jut el a harmadik regénnyel. Kontra Ferenc azzal a kíméletlenséggel vizsgálja a főhős életének meghatározó pontjait, amit jól ismerünk tőle. Egyenként bontja le mindazt, ami eltakarhatná a lét legfájóbb kérdéseire adható válaszokat.

A háború, a bombázások közepette nincs helye a kényszeres képmutatásnak és szépelgésnek, s az elbeszélés olyan aspektusokat hoz felszínre, amelyek az egyéni tragédián túl alapvető tragédiáinkra mutatnak rá. „Az apák nagy nemzedéke megbukott”, mondja ki Kontra Ferenc. A főhős előtt nincsenek igazi lehetőségek, az örökség, amelyet magával cipel, ballasztként gátolják őt. Mert ha akarna, sem tudna elmenni. Mert mindenütt meglátja a szeretetlenség, a képmutatás, a szolidaritás hiányának jeleit, ő pedig nem ismer megalkuvást.

Lehet-e reménység a háború dúlta korban? A *Farkasok órájának* főhőse új világot teremt magának, miközben már üvöltönek az amerikai bombázók a város felett. A délszláv háború végnapjaiban hozzátartozókat értesít ki szeretettük elhalálzásáról, s mint „közlőember”, az író, a krónikást szimbolizálja. De feladata lassanként több ennél: másodmagával pakolja fel a halottakat, egyiket a másik után, nőket, gyerekeket, fiatal és öreg férfiakat. Számlál és próbál túlélni, testi- és emberi mivoltában is. Ezért kell az a felső világ, magasan, egy tömbház tetején, s ezért kell maga körül a teremtett környezet, a növények, a kutya, amit magához fogad. És ezért olyan végtelenül szívszorító s egyben katartikus, ahogy az egész gyönyörű metafora kicsúcsosodik végül ennek a néma barátnak a halálában. (Kontra Ferenc: *Farkasok órája*. Magyar Könyvklub, 2003.)

3. Uliksz, a gyilkos

A délszláv háború a kiindulópontja Majoros Sándor *Meghalni Vukovárnál* című regényének. Főhőse Budapestre menekül a behívó elől, de a bizonytalanság befészkelődik gondolataiba. S valóban, más idősíkokon végigfutnak vele a háború történései. Több idősík és több helyszín fut egymással párhuzamosan, egyre inkább megtalálva ezeknek a kapcsolódási pontjait, míg valóban létrejön a párhuzamosok találkozása a végtelenben, éppen a halál metafizikus élményében. Ugyanaz a rémálom teszi a fiatalember teljes vállalkozását kétségessé, s a „meg lehet-e menekülni” kérdése egyre lehetetlenebbé teszi számára az újradzást. Közben pedig megismerjük mindazokat a lehetőségeket, amelyek az otthonmaradottak elé kerültek. Belefolyunk egy háború hétköznapjaiba, számtalan anekdotával „hazagondolunk”, s megismerjük a főhős addigi életét. „A há-

ború lényegét a bizonytalanság adja”, mondja ki a regény, mégis, különös módon azt látjuk, hogy a halál megannyi lehetőségében és módozatában valamifajta bizonyosság van. A lét sokkal inkább megkérdőjeleződik a budapesti lét labirintusában. Mindezt tükrözi a stílusváltás a helyszínek között, s míg a menekültként tengődő fiatalember útkeresése, válaszkeresése egyre inkább a misztikum, a szürreális elemek felé visz, addig a bácskai és a szlavóniai részek viszonylag reálisak, időnként naturalisztikusak. Mintha mindez azt sugallná, amit a főhősnek különös társai mondanak az álomszerűvé vált Budapesten: „Meghaltál abban a szétbombázott balkáni városban.” Nincs menekülés, mert a háború akkor is ott él az emberben, ha azt hiszi, elmenekült. Rémálmai egyre inkább összefonódnak azzal a valósággal, amit átélhetett volna, s amit földjei átéltek.

Majoros Sándor a kortárs magyar irodalom egyik legnagyobb anekdotázója. A *Meghalni Vukovárnál* végkifejlete az iróniát viszi tőkélyre azzal a fordulattal, amely lezárja a háborús jelenetet. A regény egyik kulcsmotívuma mi más volna, mint James Joyce regénye, az *Ulysses*, mégpedig horvát fordításban. Ez az Uliks, amit a főhős a romok között talál, s életvédő talizmánként cipel magával, mert az lesz a rögeszméje, hogy amíg azt olvassa, nem halhat meg. Végül esés közben éppen ez a kötet válik végzetévé. (Majoros Sándor: *Meghalni Vukovárnál*. Timp Kiadó, 2003.)

4. A modern zsoltáros

Tartozom egy vallomással: a költészet élvezetében roppant finnyás vagyok. Pedig hát nem ismerem a vers alkotásának örömét és kínját, mégis azonnal félredobok mindent, ami zavar. Mert igenis zavar a köldöknézés, és zavar a személytelenség, zavar a verstani tökéletlenség, és zavar a manír. Zavar a túl sok vendégszöveg, és zavar a személyes sebnyalogatás, nyavalygás, zavar a sótlanság, zavar a szenvedély hiánya. De hát valóban úgy van az: a költészetre fokozottan igaz, hogy valami olyant evokál, ami már eleve ott van az olvasóban, csak éppen egészen más formában vagy éppen kimondatlanul, rejtve, mint a nehezen fel-törhető dióhéjban szunyókáló dióbél.

Tizenhat év két nagy élményt hozott számomra a kortárs magyar lírában. Talán mert az ismerős szólalt meg, de a megszólalás a költészet olyan erejével érkezett, ami megragadott, felemelt és megtisztított. A kárpátaljai Vári Fábián László művészetét a *Fecskehajtó idő* című kötetéből ismertem és szerettem meg. Az a magyar lélek szólal meg verseiben, ami hagyományozódott ősi imáinktól, regölésünktől Balassin, Adyn, József Attilán, Nagy Lászlón át új és új ízzel, de közös maggal. Vári Fábián László ars poeticája, az *Összefoglalás* imádság és átok egyszerre, zsoltárosan hívja segítségül Istent, és átok a gyávaságra, a közönyre s hirdetőire. „s rettentse bár Szibéria, / emelt fővel indul az ember, / foga közt hordva elveit / járja a titkok termeit, / hogy vértet szerezzen magának...”

Fájdalmas múlt és fenyegető jelen: mindez Vári Fábián Lászlónál az apokaliptiszek világát idézi fel. Mert a megélt és jelenlevő történelem beleszól a költő egyéni világába, aki Dávidként muzsikál a holdfényben. Festőisége, eredeti lírai

képei megállnának önmagukban, mint egy nagyszerű tájleíró költészet, ám a megszólaló felelőssége nem engedheti meg az öncélúságot. Közös sorsunk nagy félelmei állandó fenyegetettségként vannak jelen képeiben. „Gólyalábszárnynon járnak most az árnyak, / vér fertőzi már a lombokat” (*A balti szél balladái*). A Sátán ott áll pallosával, mert többszörösen is halálra ítéli magát ez a nép s az egész emberiség. Konzervatív féltés nyilvánul meg egy elvadult, emberi értékeit levedlett emberiség láttán: „Gazdátlan glória lángol, / szökik alóla a szent, / majd átvált mélyrepülésbe – neki is jobb odalent.”

A csöndes elvérézés, egy néma apokaliptika látomásaiban rendszeresen viszsztatér Vári Fábián László a nemzetfogyás, az abortuszok gyilkos gyakorlatára. Így köszön vissza a nyitóversben a Nagy László által is a regősök hangján megszólaltatott heródesi gyermekgyilkosságok motívuma. Később explicitebben ki is mondja: „Szédülva minden fecskéfészek, / minden anyaméh lakatlan”. Mert az árvizek vagy Szibéria mellett a legnagyobb méretű tömeghalál mégiscsak a szikék hatalmában van: „Nem temet és nem sirat senki, / nem rendel dőre számvevést. / Mely ügyész merné kézbe venni, / s fel is mutatni azt a kést?” (*Ítélet után*).

A próféta bátorsága szól Vári Fábián Lászlóból, minden hivalkodástól mentesen, s ez összekapcsolódik a hitvallásosság bátorságával. „Végtagjainkba szegeket / vert az evangélium” – írja Mikes Kelemen megidézve. Ezt érezni a kötet minden egyes versén. Bibliás, igei, mégis egyedi, a személyesen megküzdött hit minden kínja és minden ereje ott lüktet költészetében. Mert a nemzethalál, a fenyegetettség mellett sem feledi a kegyelmet, a feltámadást. A *Sírfelirat* zseniális nyolc sora mindezt úgy tömöríti, hogy szemérmes rejtettségében, asszociatív hálójában benne lapul a katarzis. „Hajnaltájban harmadízben / zeng a kakas harci díszben, / s negyednapra, valahára, / hó hull üres sírhalmára.” (Vári Fábián László: *Fecskeshajtó idő. Régebbi és új versek*. Masszi Kiadó, 2004.)

5. Versmenedékben

Ha létezik olyan, hogy egy verseskötet baráttá váljon, akkor ezt elmondhatom Nagy Gábor *Angyalaid mind repülni tudnak* című kötete kapcsán. A versek egyikét-másikat korábban folyóiratban is olvastam, s már akkor megigéztek. Bevésődött a nyomtatott szöveg képe, ahogy a fehér papíron világít, s újra meg újra visszatérve személyes emlékké vált.

Nagy Gábor nemhiába gyakorolta már szinte gyermekként a költői mesterséget, lírájának egyik legfőbb jellemzője az a verstani, zenei tökély, ami akkor is megragad, ha látszólag semmiről sem szól a vers. Ám Nagy Gábor nem ír fölöslegesen. 2011-es kötete nagy életpróbákról szól, ami megszüli a hadakozást a transzcendenciával, az út- és istenkeresést, a dolgok értelmének faggatását.

A verseskötet egyik legfőbb motívuma az angyal, amely sejteti a tökély és az Egész, az Isten utáni sóvárgást, de sejteti azt a meghasonlottságot is, amit a tökéletlen ember érez önmaga esendősége, haszontalansága láttán. Fájó kilátástalanságot, megrekedtséget, a semmivel való hadakozást. Az ártatlan-

ság elvesztését. Ám az angyalok jelenléte a kötetben mégiscsak a reménység egyik jele.

A költészetet is Isten és angyalaihoz mérve lehet értelmezni és művelni, ahogy azt a címadó vers megvallja: „Lélegzem jambust, spondeust. / És mégis: fuldoklom a versben. / E kinnal végre létre jutsz, / angyaloknál is fényesebben.” A lírai esztétika egyik legszebb megfogalmazásában, a *Valami a szépről* című költemény pedig így zárul: „Sem eszköz, sem cél – a szép maga az Isten, / Ő porlik csillámló szemekké, / hogy minket az Egészhez közelítsen.” Ady Endrét ébresztgetve kinyílik ez a kép, hiszen „A vers a végső menedék”.

Amikor Nagy Gábor szó-hangjegyeket kottázik nagy magyar íróinknak, költőinknek, vagy amikor barátjának ír a férfiszó fölöslegességéről, közös nemzeti történelmünkről s történelmi jelenünkről szenvedélyes indulattal és fájdalommal beszél. „Végzetedre ki licitált, / rejti az idők szutyka; / nem fátum, csak sors: kicsinált. / Hazád vagy, elárulva” (*Kaszinó kuplé*). S oly sokszor mondjuk ki, s oly sokszor emlegetjük, hogy szinte belesajgok, mert meghurcoltam, elcsepeltem magam is a szót, de mégis igaz kell legyen: felelősségvállalás van minden sora mögött. A költő dacos és megkínzott, és sokszorosán megfeneklett felelőssége szól Nagy Gábor verseiből. Mert másból nem fakad ilyen elkeseredett, fogcsikorgató düh, mint a féltésből, a nemzet, a közös nyelv, a közös eszmélés iránti dacos szeretetből: „Hogy kipréselték a vérünk – murcinak. / Hogy bandita verebek közt lassan mi is / elotthonalanodunk – saját kertünkben. / Hogy nyolcvanöt éve forgácsolódunk, hajítófának se jók. / Hogy hatvan éve sütnék a pokol tüzén, ugyanazon a nyárson. / Hogy Hamlet kötőznivaló bolond. / Hogy a tanúhegyek lombjaiból írmag se... / Hogy mint anorexiás ribancé, / kimeddült a nemzet méhe” (*Levél grafikus barátomnak*).

S engedtessek meg egy személyes ügy, mert Nagy Gábor ha csak egy verset írt volna, számomra akkor is nagy költő lenne. A *Vers hóra* címűt a legszebb kortárs magyar költeménynek tartom. Elkeseredés, a lét furcsa álomszerűségének pillanata, az igazi dolgok megfoghatatlansága sűrűsödik bele a Perintnél áttelelő kócsagok látványába. Én magam is álltam a hídon abban azon a télen, csak máskor, másképpen, néztem a hóból kifehérlő, karcsú kócsagokat, repülésüket a Perint fölött, aztán láttam tollaikat, amint lassan pilinckáztak alá, mint a körülüttök játszó pelyhek. Egészen mást üzent akkor számomra a látvány, de az a szívfájdalom, a katarzisz élménye közös volt. (Nagy Gábor: *Angyalaid mind repülni tudnak*. Magyar Napló Kiadó, 2011.)

6. A NŐ

Szégyen, hogy egyetlen női szerzőt sem találtam kedvenceim között! Bizonyára rám nézve az. Pedig a női szépírókat többnyire igyekszem olvasni, megismerni, megérteni. A bennem élő szigorú ítéző, akinek mindegy, hogy férfi vagy nő írt egy könyvet (mindegy is, a lényeg a minőség és az élmény), most öt könyvet diktált elő. A nőre vonatkozóan pedig legyen elég annyi:

Ajánlom magamat!